

Funn av mystisk runeinnskrift på bryne

Skrevet av Karen Langsholt Holmqvist og Kristine Ødeby

Foto: Karen Langsholt Holmqvist

Bryne med runeinnskrift fra Follobaneprosjektet. Oversiden har fem tydelige runer, der den siste er brukket av, og rune 2 er litt svakere enn de andre. Den glatte, litt ujevne overflaten på undersiden kan tyde på at gjenstanden har vært brukt som bryne. Nærmere bruddet blir gjenstanden tynnere. Dette har trolig en gang vært midt på brynet, og dermed er det naturlig at det er her den er mest slitt.

Helt i slutten av oktober ble det stor oppstandelse blant arkeologene som arbeider i (og ved) Follobaneprosjektets anleggsområde. Det var mandagen etter at vi hadde stilt klokka en time tilbake, og derfor litt lysere enn det pleide klokka åtte om morgenen. På det minste utgravningsfeltet, et lite felt som ble åpnet tidligere i høst og som allerede er nesten ferdig gravd, var flere av NIKUs feltarkeologer i gang med å grave et tykt flislag.

Utgravningsfeltet ligger sentralt i det som var middelalderbyen Oslo, direkte vest for Bispeborgen. I dette området har det vært avdekket få huskonstruksjoner, og jordmassene gir inntrykk av at de kan ha blitt deponert der som søppel i middelalderen. Arkeologene hadde dårlig tid, og måtte gjøre alle oppgaver raskt og effektivt. Jordmassene fra flislaget ble derfor hurtig krafset opp i sekker og heist ut av utgravningsfeltet for at de skulle bli nøyte gjennomgått senere.

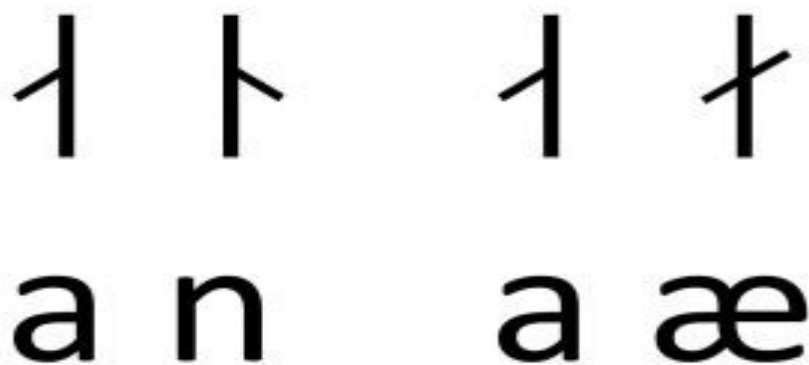
Bare ti minutter etter at arbeidsdagen var i gang, plukket en oppmerksom feltarkeolog et lite stykke slipt skifer opp av jordmassene. Gjenstanden viste seg å være et lite bryne med en runeinnskrift på den ene siden.

Funn av runeinnskrifter fra arkeologiske utgravninger er sjeldent, og ryktet spredte seg fort blant de andre arkeologene og inn til NIKU-kontoret. Mobilfoto av gjenstanden ble sendt rundt, men innskriften var veldig lett risset, og alle runetegnene kom derfor ikke tydelig fram på bildet. Det var derfor ikke før gjenstanden ble tatt med inn på kontoret og undersøkt under mikroskop, at en skikkelig lesning og tolkning av innskriften kunne gjøres.

Hva betyr innskriften?

Når man ser på innskriften, er det ikke helt lett å avgjøre hvilken vei som er opp, og hvilken som er ned, og ei heller om runene bør leses fra venstre mot høyre eller omvendt. Dette kunne faktisk veksle litt når man ristet runer, selv om det ble stadig mer vanlig å riste runene fra venstre mot høyre i middelalderen. Dette gjør at vi får mange mulige lesninger av innskriften, og flere av de mulige lesningene passer med norrøne ord. Det blir heller ikke lettere av at alle lesninger forutsetter at minst én av runene er skrevet speilvendt. Dette kan tyde på at vi ikke har en helt stødig runerister, og det gjør det også mer sannsynlig at han har forvekslet andre runer, for eksempel **a** og **n**. Disse to runene er nemlig speilvendte versjoner av hverandre. I tillegg er **a**- og **æ**-runene nokså like (se illustrasjon). Det var ikke helt uvanlig at slike runer ble blandet sammen.

Alt dette gjør at vi får mange tolkningsmuligheter, som for eksempel:

1. **ærg na...** *arg Na...* = [navn på Na-] [er] redd, umandig, stygg
2. **ærk na...** *ark Na...* = gå seint, [navn på Na-]!
3. **æ kna...** *á Kna(kan?)* = Kna(kan?) eier
4. **ænkrae** *angra* = angre, pine, plage

Ingen av disse tolkningene virker spesielt sannsynlige, og uten resten av innskriften, er det vanskelig å avgjøre hvilken av dem som passer best. Den eneste tolkningen som kan minne om

andre vanlige innskrifter, er tolkning tre, men denne forutsetter at vi overser en av runene.

Runen det gjelder, andre rune på bildet over, er litt mindre tydelig enn resten av runene, men i våre øyne er den like fullt der. Runen er tydelig på bildet, og leseren kan jo selv avgjøre om det er rimelig å tolke den som et mellomrom.

Med såpass mange tolkningsmuligheter ligger uansett mulighetene åpne for mange spennende tolkninger for forfattere og alle andre der ute som er glade i å dikte historier. Den mest sannsynlige tolkningen er likevel mer kjedelig: Trolig er dette bare et litt haltende forsøk på å skrive et navn eller en annen nokså triviell innskrift på et bryne.

Skriftkompetansen i middelalderen

Mange av runeinnskriftene fra middelalderen er skrevet av ristere som bare i begrenset grad var skriftkyndige, og noen ganger blir innskrifter skrevet på en så merkelig måte at det blir vanskelig å lese det som står. Fra tidligere utgravninger i Oslo har vi for eksempel et bein med teksten **(k)hrþar**.

Her er det så mange konsonanter etter hverandre at det er vanskelig å uttale teksten – og det likner definitivt ikke på noe kjent norrønt ord. Et annet eksempel fra Oslo er en runepinne med teksten ... **raunsber(egr)enæer(ki) runar**. Teksten slutter helt klart med ordet *runar*, altså “runer”, men det som kommer før det, har ingen klart å gi noen god tolkning av.

Selv på Nidarosdomen finner vi innskrifter som er vanskelige å tyde i dag. Et eksempel er innskriften **pilalii**, som kanskje er et forsøk på å skrive ordet *pilagrím*. Kanskje hadde risteren selv dratt på pilgrimsferd til Nidarosdomen, eller han kan ha vært på vei til Roma eller et annet stort pilgrims mål i utlandet.

Uansett, det må ha klusset seg litt til etterhvert. En rune ble feil, og kanskje var risteren usikker på hvordan han skulle fortsette, og ga opp. Dette vil vi aldri få svar på; det eneste vi kan si sikkert, er at innskriften er vanskelig å tolke og virker uferdig på oss som leser den i dag.

At vi har såpass mange helt eller delvis uforståelige innskrifter fra middelalderen, kan fortelle oss noe om skriftkompetansen generelt i samfunnet på den tida. Skrift med runer ble brukt på mange og varierte måter i middelalderen; fra Bergen har vi flere eksempler på brev skrevet med runer på pinner. I tillegg finner vi amuletter med bønner på, prislapper og eierinnskrifter som forteller hvem som eier objektet innskriften er skrevet på.

Dette tyder på at en viss kjennskap til runer var forholdsvis utbredt i samfunnet. Men mange befant seg nok i et grenseland, der de kjente til skrift uten egentlig opplæring. Da er det ikke rart at vi får ustandardiserte skrivemåter og at noen runer blir speilvendte – bare tenk på hvordan du selv skrev da du akkurat hadde lært deg å skrive!

Vår rister hørte sannsynligvis til denne gruppa. Han kjente til runene, men slet kanskje med forskjellen mellom noen av dem, og virker usikker på hvilken vei de skulle stå. Dette gjør det desto vanskeligere å tyde innskriften, men i et forsøk på å få mer mening ut av den, kan vi ta en titt på hva andre skrev på bryner i middelalderen.

Andre innskrifter på bryner

Vi har 16 innskrifter totalt fra Skandinavia på bryner fra vikingtida og middelalderen, men bare ett av dem er fra Norge. Dette er et bryne fra Bergen med det som trolig er en fupark på. Fupark-innskrifter, der alle runene blir listet opp i rekkefølge (**fupark hnias tbmly**), var ganske vanlige i middelalderen.

De ble brukt til opplæring, men det at de er så vanlige, kan også tyde på at enkelte trodde fuparken hadde magiske eller beskyttende egenskaper. En fupark-innskrift på et bryne kan kanskje ha hatt til hensikt å gjøre knivene eller sverdene som ble slipt på brynet, hvassere og bedre til å treffe godt i kamp, for eksempel. Eventuelt kan fuparken godt også bare ha vært dekorasjon.

I Sverige er det funnet flere bryner med innskrifter*. Et vikingtidsbryne fra Öland, som bare er litt større enn det denne artikkelen handler om, har bare ett ord: **hain**. Dette lille ordet betyr bryne. Hva som er poenget med å skrive “bryne” på brynet, er ikke godt å si, men et forslag kan være at brynet har vært brukt i lese- og skriveopplæring.

Et annet og større bryne, fra Gotland, har en lengre tekst: **Hróðþjóð gerði mik fyrir son sinn. Líknviðr(?) á mik**. Altså: «Hróðþjóð lagde meg til sønnen sin. Líknviðr eier meg.» På en av smalsidene er det tegnet en båt, og ved siden av den står det skrevet **byrðingr**. Dette er en type handelsskip, og kanskje kan vi se for oss at Hróðþjóð lagde brynet til sønnen før han skulle ut på handelsreise?

Innskriften fra Gotland er i alle fall interessant, fordi det er mulig at vår innskrift ville hatt noe av det samme innholdet dersom brynet ikke hadde vært brukket av. Den må ha vært mye kortere, men det har nok vært plass til et navn, kanskje sammen med et verb som ”eier” eller ”laget”.

Enkelte små bryner har vært gjennomhullet (som brynet på figur 5), og har dermed vært lett tilgjengelige hvis man har hatt dem hengende fra beltet. Det er ikke utenkelig at vårt bryne har hatt en lignende funksjon, som en både praktisk og dekorativ gjenstand.

Et hengebryne fra Follobaneprosjektet. Foto: Kristine Ødeby

At såpass lite bryne er altså lett å henge om halsen eller i beltet, og med en innskrift ville den også være dekorativ – kanskje den har vært brukt som en amulett parallelt med at den var et bryne? Innskriften kan ha vært magisk, men mest sannsynlig ga innskriften navnet på den som eide brynet, eller kanskje til ham som lagde det.

Uansett virker det som om brynet har hatt en heldig påvirkning på han som fant det, for han har vunnet vinlotteriet hver uke siden.

Kilder og videre lesning

Norges innskrifter med de yngre runer, bind I–VI. (1941–1990). Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.

Samnordisk runtextdatabas. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>

Schia, E. (red.) (1979). *De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo bind 2 : Feltene «Oslogate 3 og 7»: Bebyggelsesrester og funngrupper*. Oslo: Universitetsforlaget.

Spurkland, T. (2001). *I begynnelsen var fupark: Norske runer og runeinnskrifter*. Bergen: Fagbokforlaget.

* For bilder av og mer informasjon om de to brynene fra Sverige, se:

Öland: *Nytt om runer* 18 (2003). S. 26–27. Det kan lastes ned gratis herfra:

<https://www.duo.uio.no/handle/10852/40344>

Gotland: *Fornvännen. Journal of Swedish Antiquarian Research* (1990). S. 26–29. Det kan lastes ned gratis herfra: <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/2666>.